

FREDRIK FÄLLMAN

”Feber”, kultur och modernitet – intellektuella och tro i dagens Kina

Andlig tillväxt

Efter Mao Zedongs död 1976 kastades det kinesiska samhället in i en genomgripande förändring. Ofta tas ekonomin och den enorma tillväxten upp när man beskriver de senaste tjugofem åren i Kina men parallellt har en minst lika stor och betydelsefull tillväxt skett på det andliga planet. Sedan 1980 har tempel, moskéer och kyrkor återöppnats i mycket snabb takt i Kina och nya byggs hela tiden. I bokhandlarna kan man köpa översatta teologiska verk, Koranen och buddhistiska skrifter men inte Bibeln! Inofficiella men trovärdiga siffror talar om hundratals miljoner troende av olika slag i Kina idag. Antalet kristna i Kina har mångdubblats från 1976 till idag, i siffror från ca en miljon under 1970-talet till minst 40 miljoner idag. ”Det är ärofyllt att bli rik” sa Deng Xiaoping på 1980-talet men uppenbarligen räcker inte bara äran – om man nu blivit rik – för att man ska må bra. Något som kommunistpartiet är särskilt störda av är att ”de troende massorna” blir större och starkare än partiet och att deras lojalitet främst ligger hos en högre makt.

Många människor blir idag troende i Kina efter att ha varit med om någon sorts kroppsligt eller mentalt helande, antingen genom kristen förbön, falungong-övningar eller riter hos någon lokal, andlig mästare. Tron på något bortom det påtagliga, bortom denna värld, är stark, särskilt när den upplevs kunna verka rent fysiskt i det egna livet. Efter drygt femtio år av materialism, personkult och med ett råkapitalistiskt samhälle brusande omkring sig är det inte så konstigt att den andliga

dimensionen tilltalar. Tron och den religiösa tillhörigheten blir en fast, absolut punkt i ett föränderligt och relativt samhälle.

Hur kommer det sig att så många finner vägen till den kristna tron i Kina idag? Räcker det inte att samhället förändrats så snabbt från maoism och statsstyrning till fri marknad, om än under hård politisk kontroll. Tydligt inte. Det är inte ens särskilt konstigt utan snarare självklart att en ”troskris” skulle uppstå efter de fanatiska hyllningarna till ordförande Mao – ”den eviga solen i vårt hjärta”. Hyllningssångerna till Mao låter faktiskt som kristna lovsånger om man byter ut vissa ord i dem. Jag har själv hört kristna använda samma melodier med kristna texter vid en påskgudstjänst i Hubei-provinsen 1998. Dessutom dansade man till!

Kristendomens struktur i Kina

Man kan dela in den kinesiska kristenheten i olika skikt. Det första skiktet är den officiella, registrerade kyrkan vilken för protestanter har formen av Kinas kristna råd och Kinas kristna patriotiska tre-själv-rörelse. För katoliker finns Kinas patriotiska katolska sällskap och Kinas katolska biskopskonferens. Ortodoxa kristna i Kina är endast regionalt registrerade i Xinjiang, Inre Mongoliet samt Heilongjiang, då som Kinas autonoma ortodoxa kyrka. Det finns något tiotusental ortodoxa bekännare i Kina.¹

Nästa skikt består av en mängd ”fria grupper”, ofta kallade underjordiska kyrkor vilka kanske hellre bör kallas icke-registrerade då de sällan är helt okända för myndigheterna. Dessa har sitt ursprung på flera skilda håll. En del grupper har sina rötter i fria kinesiska samfundsbildningar från före 1949, till exempel ”den lilla flocken”

¹ Kinas kristna patriotiska tre-själv-rörelse (*Zhongguo jidujiao sanzi aiguo yundong* 中国基督教三自爱国运动) grundades 1950 och Kinas kristna råd (*Zhongguo jidujiao xiehui* 中国基督教协会) 1980. ”Tre-själv” står för självutbredning, självförsörjning och självstyre som motsats till utländskt missionärs- och politiskt inflytande. Kinas katolska patriotiska sällskap (*Zhongguo tianzhujiao aiguo hui* 中国天主教爱国会) grundades 1957 och Kinas katolska biskopskonferens (*Zhongguo tianzhujiao zhujiaotuan* 中国天主教主教团) 1980. Tre-själv-principen gäller även för den katolska kyrkan. Kinas autonoma ortodoxa kyrka (*Zhonghua zizhi zhengjiaohui* 中华自治正教会) fick autonom status av Moskva-patriarkatet 1957.

(*xiao qun* 小群), ”Jesus-familjen” (*Yesu jiating* 耶稣家庭) och ”den sanna Jesus-kyrkan” (*zhen Yesu jiaohui* 真耶稣教会). De använder fortfarande i viss utsträckning dessa benämningar. Andra grupper har uppstått efter 1949 som en följd av väckelser i olika provinser och under en eller flera karismatiska förkunnare och ledare, oftast i protest mot statens och partiets försök till styrning genom tre-själv-rörelsen. Under 1950-talet trakasserade och angav ledare inom tre-själv-rörelsen sina motsvarigheter inom de fria grupperna vilket satte mycket djupa spår, ända till idag.

För katolikerna gäller att de inte får ha officiell kontakt med Vatikanen och själva utser sina biskopar. En stark påvetrogen grupp finns dock och ofta blandas dessa grupper på många platser, men präster som öppet stöder och har kontakt med Vatikanen får i regel problem. Det är sällan möjligt att vara helt ”underjordiska” även om icke-registrerade grupper ofta kallas så utanför Kina. Myndigheterna låter vissa grupper fortsätta med sin verksamhet så länge det passar. Politiken på lokal nivå är mycket nyckfull och ändras snabbt.

Kultur och feber

Det tredje skiktet inom den kinesiska kristenheten är de ”kulturkristna”, det vill säga intellektuella, forskare och akademiker som intresserar sig för kristen tro och etik. Det bör sägas att endast ett fåtal av de som ofta slarvigt kallas kulturkristna verkligen själva bekänner sig som troende. En stor del av de som benämns på detta vis tar avstånd från termen. Helt klart är dock att hela denna grupp är mycket välvilligt inställd till kristendomen och att det i vissa fall handlar om att försöka göra kristen etik till bas för en ny värdegrund i Kina, en ny ordning och ett försök att nå fram till ”det moderna samhället”.

Ett intressant uttryck för en sådan ”användbar” syn på kristendomen kommer från professor Zhuo Xinping, chef för Institutet för forskning om världsreligionerna vid Kinas akademi för samhällsvetenskaperna i Beijing. Zhuo har sagt:

Jag är inte kristen. Som utomstående har jag förmånen att vara eklektisk. Jag kan välja det som fascinerar mig, bekräfta det som jag tycker är nyttigt och givande men också lämna mycket av det som tynger de troende.²

”Kristendomsfebern” kan på ett sätt sägas vara en del av ett större fenomen, ”religionsfeber” eller ”kulturfeber”, vilken blossade upp i Kina några år efter Maos död. Det nya samhällsklimatet med större öppenhet beredde vägen för ett stort intresse och behov av allt det som varit förbjudet men också sådant som var västerländskt i allmänhet. Kyrkorna började åter fyllas och uttrycket ”feber” användes här på lite olika sätt. Dels för att beskriva den enorma ökningen av troende inom både registrerade och icke-registrerade församlingar och dels för det nyvaknade intresset för kristen tro inom akademiska kretsar. I dessa sammanhang kom man snart att använda ”kultur” som en eufemism för religion och tro. Studier av ”kristen kultur” kom under 1980- och 1990-talen och fram till idag att betyda allt som rörde kristendomen; etik, teologi, mission, kyrkohistoria och kopplingen mellan kyrka och samhälle. Framförallt var det ett fuffigt sätt att undvika direkta benämningar på vad man egentligen gjorde.

Den stora ökningen av antalet troende har medfört många problem för kyrkan i Kina. Trots 18 officiella teologiska seminarier för utbildning av präster i den protestantiska tre-självrörelsen är det stor brist på präster och teologer. Endast några tusen präster finns för att ta hand om minst 40 miljoner kristna, förmodligen många fler. Sekter uppstår lätt och ofta genom att engagerade lekmän tappat kontrollen över sin egen förkunnelse och övertygelse samt över den snabbt ökande skaran troende. Här är det verkligen fråga om en ”feber” som nått en kritisk gräns. Många kortare kurser hålls för lekmän. Även de icke-registrerade grupperna håller kortare och längre utbildningar.

I storstäderna drar kyrkorna till sig många unga människor, ofta studenter, som är nyfikna på kristendomen som ”något från väst”, en del av den kommersiella och kulturella ”invasion” som pågår. Jag skulle vilja påstå att det periodvis nästan varit trendigt att vara kristen,

² Zhuo Xinping, *Amity Newsletter*, Hong Kong: Amity Foundation, No. 32 Spring 1995, 4.

eller åtminstone försöka vara eller verka som om man vore det. En del av detta mynnar förstås ut i verklig och engagerad tro men ibland blir man också besviken på det man möter. Att lyssna på åldriga pastorer som predikar i timtal med bibliska utläggningar i fokus och ett särskilt fromhetspråk låter främmande för en nykomling. Förväntningar på och regler för hur man ska leva och bete sig kan också vara hämmande för de som ”bara är lite intresserade”. En av kyrkans stora utmaningar är hur man ska attrahera ungdomar med högre utbildning att studera teologi och i sin tur förkunna till andra intellektuella. Det trendiga i att vara kristen kan snabbt gå över och det finns tecken idag på att en sorts sekularisering dyker upp inom församlingar i större städer. Ungdomar som antingen växt upp inom en kristen familj eller blivit troende genom övertygelse dras till periferin och deltar inte längre fullt ut i kyrkans liv.

Parallellt med detta sekulariseringsfenomen finns också de akademiker som tar kristen etik på största allvar och ser det som en räddning för Kina, både moraliskt och politiskt. Som en benämning på dessa akademiker och intellektuella myntade biskop Ding Guangxun (K.H. Ting 丁光训) i den protestantiska tre-själv-rörelsen uttrycket ”kulturkristna”. De flesta är som sagt inte öppet troende men en liten kärntrupp finns som är troende, bland andra Liu Xiaofeng 刘小枫, professor vid Sun Yat-sen University (*Zhongshan daxue* 中山大学) i Guangzhou. Han har skrivit böcker med titlar som ”Frälsning och sorglöshet” (*Zhengjiu yu xiaoyao* 拯救与逍遥) och ”På väg mot sanningen på korset” (*Zou xiang shizijia shang de zhen* 走向十字架上的真) (båda endast på kinesiska) och har rönt stor uppmärksamhet och stort intresse runt om i Kina. Många som läst hans ”Frälsning och sorglöshet” menar att han genom den boken startat ”religions- eller kristendomsfebern”, men som han själv säger: ”hur kan en bok starta en hel ’feber’”? Kanske kan den ha varit en utlösande faktor men knappast hela grunden.

”Kulturkristna” – en bakgrund

I det nya öppnare klimatet efter att politiken om ”förändring och öppning” (*gaige kaifang* 改革开放) börjat genomföras under 1970-talets sista år återöppnades religiösa institutioner och teologisk utbildning börjades på nytt. Likaså började många intellektuella intressera sig för kristendomen, både som tro men också som etiskt system och den fasta punkten för en ny värdegrund för Kina. Liksom vid 1900-talets början då bland annat kristendomen i revolutionär tolkning av vissa ansågs som en ”räddning för Kina” kunde man nu ana liknande strömningar igen. De flesta inblandade av de så kallade ”kulturkristna” förnekade dock denna koppling till ”rädda landet”-ideologi (*jiu guo* 救国). Istället poängterade man att förståelse av och intresse för kristendomen var nödvändigt för att kunna förstå, lära av men också föra dialog med Västvärlden. Att ”rädda landet” behöver inte alls vara kopplat till kristendomen utan kan lika gärna höra ihop med en annan filosofi eller lära, till exempel nykonfucianism, och vara ett lika kontroversiellt ämne där.

I den kulturfeber som följde i mitten av 1980-talet bildades lösa grupperingar av intellektuella vilka startade olika tidskrifter och skriftserier som *Towards the Future* (*Mianxiang weilai congshu* 面向未来丛书) och *China: Culture and the World* (*Zhongguo: wenhua yu shijie* 中国: 文化与世界). Tonggivande i *Towards the Future* var bland andra Jin Guantao 金观涛 och han kom också att bli en av skaparna bakom den kontroversiella TV-serien ”River Elegy” (*Heshang* 河殇). Serien visades på statliga CCTV och ställer viktiga frågor om kinesisk kultur, dess slutenhet, dess ursprung och världsbild liksom dess människosyn. Många av tidskrifterna och böckerna tog upp alternativa idéer och filosofier för att skapa ett annat och modernt kinesiskt samhälle efter Mao. De flesta av dessa grupper och publikationer upplöstes dock efter protesterna på Himmelska fridens torg 1989.

Liu Xiaofeng var en av redaktörerna för *China: Culture and the World* och hans kanske mest inflytelserika verk, ”Frälsning och sorglöshet” publicerades för första gången i deras skriftserie 1988. Bland de andra redaktörerna fanns den kände liberale tänkaren Xu Youyu 徐友渔 liksom He Guanghu 何光沪 och Chen Weigang 陈